

Bir Geçiş Dönemi Aydını Olarak Necip Fazıl

Vahdettin IŞIK

Dr., İbn Haldun Üni.

Türkiye'nin ulus-devlet dönemi birçok alanda olduğu gibi entelektüel ve toplumsal önderlik profilinde de ciddi bir değişime yol açtı. Nitekim 1850'li yıllara kadar toplumda bilginin üretim merkezi, büyük ölçüde medreseydi. Medreseden yetişen alim de gerek toplumsal ilişkilerde bir müracaat mercii gerekse de siyasi sistemde bir özne idi. Devletin kendini yeniden yapılandırma ihtiyacının sonrasında açtığı mekteplerde yetişen yahut Avrupa'da okuttuğu kişiler ise hem birer bürokrat yani devlet adamı oldular hem de her alanda söz söyleme mevkiine geldiler. O tarihlerden itibaren, toplumsal önderlik de gitgide ulemanın ve beslenme kaynakları olan fıkhnın irtifa kaybı ile sonuçlandı. Ulemanın irtifa kaybı ile açılan boşluğu ise aydın ve yeni bilgi sistemleri doldurdu. Bu süreç, Cumhuriyetin ilanı sonrasında yapılan devrimlerle zirveye ulaştı. Bu yüzden, 1924 sonrası yıllar bürokratların ve aydınının altın çağıdır. Çünkü; kendini medeniyet değiştirmenin öznesi olarak gören kadrolar iktidarı ele geçirmiş oldu. Dolayısıyla tarihi İslam tecrübesinin hasılası olan kurumlar ve yanında bu kurumların yetiştirdiği öznelere de kamusal alanın dışına itilerek çeşitli yöntemlerle ya doğrudan tasfiye edildiler yahut da pasifleştirildiler. Bütün bu gelişmelerin sonucu olarak da İslam her seviyede bir sorun odağı haline getirilmiş oldu.

Bu aşamada aydına yüklenen ve aydının üstlendiği rol önemlidir. Mademki tarihi tecrübe bir devr-i sabıktı, o halde hem bir hafıza zinciri olarak İslam geleneğinin tasfiye edilmesinin hem de onun yerine ikame edilecek söylemin ve kurumların inşa edilmesi gerekiyordu. İşte, aydın tam da bu misyonu üstelendi ve yeni iktidarın beklentilerinin kamuya taşınmasında aracı oldu.

Elinizdeki yazının konusu olan Necip Fazıl da bu sürecin şekillendiği bir vasatta doğdu. Tarihi-toplumsal vasatın, hemen herkes gibi onun da kişiliği ve düşünceleri üzerinde derin etkisi olduğundan kuşku yok. Bu sebeple, yazıya bu vasata vurgu yaparak başlamış oldum. Hatırlanacağı gibi onun doğduğu 1904 yılında, Osmanlı devleti zor zamanlar yaşamaktadır

fakat varlığını sürdürmektedir. Yani Necip Fazıl, bir Osmanlı olarak doğmuştur. Ne var ki, Avrupalı devletlerin işgaller ve içerideki süreçlere müdahaleler yoluyla iyice bozduğu muvazenemiz içeride de bürokrat-aydın tabakanın öncülüğünde yaşanan gelişmelerle geri döndürülemez bir mecra akiyordu. 1908 Meşrutiyet devrimi, Necip Fazıl'ın çocukluk yıllarında oldu. Trablusgarp'ta, Balkanlar'da ve nihai olarak I. Cihan Harbi'nde yaşanan travmaların tamamı onun çocukluk ve ilk gençlik yıllarına rastladı. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte geri döndürülemez değişimlere gençlik yıllarında tanık oldu. Çağdaşı olan pek çok kişi gibi o da bu değişimlere eşlik eden bir eğitimden geçti. Memleketi gibi Necip Fazıl da istikrarsız bir hayat yaşıyordu. Mahalle mektebinden başlayarak çeşitli okullara devam etti. Fransız Papaz ve Kumkapı'daki Amerikan kolejinin ardından Serasker Rıza Paşa yalısındaki Rehber-i İttihad mektebine verildi. Yatılı olan bu mektepte de fazla kalamayınca, bir süre için Büyük Reşit Paşa Numûne mektebine ve seferberlik sebebiyle gidilen Gebze'nin Aydın köyünde, köyün ilk mektebine yazıldı. İlk mektebi, Heybeliada Numûne Mektebi'nde bitirdi. Bahriye Mektebi'ne gireceği 1916 senesi onun hayatında derin izler bırakacaktı. "Ne oldumsa bu mektepte oldum" dediği ve şahsiyetinin ana dokusunun örgülediği Mekteb-i Fünûn-u Bahriye-i Şahâne'ye imtihanla ve en titiz muayenelerden sonra girdi. Bahriye Mektebi, ona mecrasını bulmada bir zemin oldu. 1920 yılında buradan mezun olduktan sonra, o günkü adıyla İstanbul Darülfünûnu Edebiyat Medresesi, Felsefe Şubesi'ne girdi (1921). İlk şiirlerini Yeni

Mecmua'da yayınladı. (1922). Cumhuriyetin ilanından bir yıl sonra, 20 yaşında, Maarif Vekaleti'nin Avrupa'ya tahsile gönderilecek ilk talebe grubu ile Paris'e gönderildi. Sorbon Üniversitesi, Felsefe bölümüne girdi. (1924). Paris'te yaşadığı bohem hayatı içindeki boşluğu doldurmaya yetmeyince eğitimi tamamlamadan geri döndü. Farklı kurumlarda memurluk yaptı.

"O ve Ben" adlı otobiyografik eserinde, hayatının 1934 yılına kadar ki muhasebesi şöyledir:

"O güne kadar muhasebem, her unsuriyle hassasiyetimi gıcıklayan koca bir konak, her ferdinin nereden gelip nereye gittiğini bilmediği uğultulu bir cereyan içinde, her ân iniltilemlerle açılıp örülen mırıltılı kapılar arasında ve bütün bir ses, renk ve şekil cümbüşü ortasında, beş hassemın sınırı tırmalayıcı ve ilerisini araştırmacı derin bir (melankoli) duygusundan ibaret... Bana çocukluğumdan kalan ve ilerdeki basamaklarda gittikçe kıvamlanan bu hassasiyet, sonunda, Büyük Veli'nin eşliğine yüz süreceğim âna kadar -otuzuna yaklaşınca denkmücerret, müphem, formülleşmemiş ve sisteme girmemiş, hayat üstü bir hayat, ideal hayat hasretinin, kulaklarımaya devamlı fisiltısını akıttı.

On iki yaşımdan yirmi küsur, hatta otuz yaşıma kadar süren, güya kendime gelme, billûrlaşma ve şahsiyetlenme çığırımında, şu veya bu bahanenin çarkına tutulmuş, döner, döner ve kendimi hep günübürlük bahanelerin hasis kadrosunda belirtmeye çabalarken, bu fisiltıya; seslerin, renklerin, şekillerin ve mesafelerin ötesindeki hakikatten çakıntılar bırakıp geçen bu fisiltıyı hiç kaybetmedim. Madde içi hayatta parende üstüne parende atarken, madde ötesi hayatın,

1960'lı yıllardan itibaren derginin muhalefet eksenini, dönemin dış tehdit algısına uygun bir şekilde komünizme karşı şekillenmiş ve anti-komünist propagandalara ağırlık verilmiş görünmektedir.

Diriliş dergisinin 28 Mayıs 1983 tarihli nüshasında Karakoç, Necip Fazıl'ın vefatından iki gün sonra bir yazı kaleme alarak, onu İslam'ı çağımız insanı ve gelecek zaman insanı için yaşanacak bir hayat tarzı olarak seçmemiz gerektiğini gündemleştiren bir şahsiyet olarak tanımlar.

ruhumda daima ihtarcısına, gözü uyku tutmaz nöbetçisine rastlıyor ve arada bir bu nöbetçinin selâmını alıp yine beni sürükleyen çarklara takılıyor; ona: -Haydi, beni nereye götüreceksen götür, kime teslim edeceksen et! Diyemiyordum. Otuz yaşıma kadar da muhasebem budur... Hayatım, başından beri muazzam bir şeyi bulmanın cereyanı içinde akıyordu. Şu veya bu miskin vesilenin hassasiyeti içinde birini arıyordum. Birini..."

Ve nihayet aradığını buldu. Seyid Abdulhakim Arvasi'ye bağlandı. Sonraki yıllarda memuriyetten ayrıldı ve çok sayıda eser kaleme aldı. 17 Eylül 1943'te yayımlamaya başladığı *Büyük Doğu* mecmuası 5 Haziran 1978'e kadar aralıklarla yayın hayatına devam etti. Dergi otuz beş yıllık süre içerisinde toplam 16 devre ve 512 sayı olarak yayımlandı. *Büyük Doğu*, Tek Parti iktidarı ve Demokrat Parti iktidarı dönemlerinde muhafazakâr ve milli muhalefetin sesi oldu. Necip Fazıl, *Büyük Doğu* dergisinin çıkış sebebini; ülkedeki düşünce ve ideoloji bakımından eksikliğin giderilmesine katkı sağlamak olarak görür. *Büyük Doğu*, aynı zamanda Necip Fazıl'ın kurduğu "Büyük Doğu Hareketi" düşünce sisteminin de adıdır.

Dergideki yazılar politikadan sanata, ekonomiden felsefeye, dinden tarihe kadar çeşitli konu başlıklarından meydana gelmektedir; fakat uzun yayım dönemi boyunca Kısakürek'in değişen politik çizgisine ve dönem şartlarına göre mecmuaların konu ağırlıkları dini, siyasi, edebi vb. olmak üzere farklılık göstermiştir. 1960'lı yıllardan itibaren derginin muhalefet eksenine, dönemin dış tehdit algısına uygun bir şekilde komünizme karşı şekillenmiş ve anti-komünist propagan-

dalara ağırlık verilmiş görünmektedir.

Necip Fazıl, dergideki "İdeolojya Örgüsü" köşesinde açıkladığı düşünce sistemiyle yeni bir tarih muhasebesi yapar. Bu muhasebeden hareketle bir devlet anlayışı, estetik bakış ve fikrî duruş ortaya koymaya çalışır. Bugünden bakıldığında, dönemin otoriter ve merkezî devlet anlayışları ile büyük benzerlikleri olan bu manifestonun asıl önemi; öngördüğü devlet şeklinde değil, bu devleti şekillendirmede İslam'ı eksene almasında görülmelidir. Elbette Necip Fazıl'ın İslam telakkisini enine boyuna tartışarak ciddi bir sorgulamadan geçirmemiz gerektiğinin farkında olarak bunu söylüyorum. Dikkat çekmek istediğim şey, İslam'ın neredeyse tümüyle kamusal alanın dışına itildiği bir zaman diliminde, onun, idealize ettiği devlet şeklini İslam'a referansla gündemleştirmesidir. Nitekim, Necip Fazıl'ın kamusal alanı şekillendirmede İslam'ı hayata müdahaleye çağırın sesine merhum Sezai Karakoç da başka bir açıdan dikkat çekmektedir. Diriliş dergisinin 28 Mayıs 1983 tarihli nüshasında Karakoç, Necip Fazıl'ın vefatından iki gün sonra bir yazı kaleme alarak, onu İslam'ı çağımız insanı ve gelecek zaman insanı için yaşanacak bir hayat tarzı olarak seçmemiz gerektiğini gündemleştiren bir şahsiyet olarak tanımlar. Karakoç'un yazının devamında söyledikleri, Necip Fazıl'ın Türkiye'nin düşünce dünyasında işgal ettiği yerin önemini göstermesi bakımından önemlidir. Şöyle diyor Karakoç:

"Bir düşünürdü Üstad. Önemli bir piyes yazarıydı. Polemik yanı, tartışma kalemi ve cesareti ünlüydü. Nice tabu konulara el atmıştı. Fakat asıl özelliği bunların ötesin-

de. Çünkü şair olarak, piyes yazarı olarak geçmişte ya da çağda, bizde ya da dışarıda emsali bulunabilir. Ama, öyle bir özelliği var ki, bu, geldiği çağ gereği, yalnız ona mahsus olan bir özellik. Misyonu da bu noktada gizli Üstadın.

O özellik, o misyon neydi?

Bu misyon, ülkemizde, entelektüel planda, sadece bilim alanında değil, yaşama planında "İslam"ın gündeme getirilmesidir.

...

1930'lardan sonra, şiirde, romanda ve felsefede mistik eğilimler baş göstermişti. Bunları Peyami Sefa'da, Necip Fazıl ve o günün şairlerinde görebiliriz. Unsurlar halinde doğu-batı sentezi cinsinden düşüncelere de rastlanabilir. Yahya Kemal'in sohbetinde de bu nevi düşünceler vardır. Ancak İslam ideali ni tüm bir tez olarak alıp savunan kimse yoktu. Halk, İslam'ı yaşıyordu kendi gücünce. Din alanı bilgileri vardı. Fakat, entelektüel planda artık gizli açık başka tezler savunuluyordu. İşte, Türkiye'de, entelektüellerin İslam'a dönüp bakmaları gerektiğini ilk haykıran ve tezini

sistemleştirmeye çalışan ilk O oldu diyebiliriz.

İslam'ı çağımız insanı için de gelecek zaman insanı için de yaşanacak bir hayat tarzı olarak seçmemiz gerektiğini O söyledi. O, bunu bir bilim konusu gibi değil, canlı bir savaşım şeklinde sürdürdü. Yani, İslam onun için ekzistansiyel bir sorundu. Var olmak ve yok olmak sorunuydu. Hem kendisi hem toplum için. Bu yüzden hem kendi nefsiyle hem karşı düşüncelerle savaştı. Bütün bunlar gözümüzün önünde oldu. Ve derken, bu ekzistansiyel kaygı topluma aşılandı."

Kuşkusuz Karakoç'un vurguladığı bu kamusal alanda, İslam'ı doğrudan gündeme taşımak, Türkiye'de yaşanan geçiş sürecinde de önemli bir kırılmayı işaret etmektedir. Necip Fazıl'ın "Surda bir gedik açtık; mukaddes mi mukaddes! / Ey kahbe rüzgâr, artık ne yandan esersen es!.." diye dile getirdiği şeyi, Karakoç'un vurguladığı bu kırılma olarak okuyabiliriz. Kanaatimce Necip Fazıl'ı Türkiye İslamcılığı için önemli kılan da bu rolüdür.

Kuşkusuz Karakoç'un vurguladığı bu kamusal alanda, İslam'ı doğrudan gündeme taşımak, Türkiye'de yaşanan geçiş sürecinde de önemli bir kırılmayı işaret etmektedir.